

הנפש והחינוך

ע"פ התורה

בטחון חי לחיים

וכאן מגיע חידוש מרגש - מה עושים בין לבין? כשאתה יודע שהקב"ה יזמין, אבל עדיין לא רואה את הדרך? אתה בלחץ מה יהיה איך הכל יסתדר? הבאר מים חיים מגדיר את המצב הזה: **"רק שעומד וממתין ומצפה לראות - באיזה עניין וסיבה יפליא הקב"ה עמו פלאות להזמין לו הצטרפותו"**.

אז ודאי אין הקב"ה מונע מאתו מלברכו - גם בלמעלה מן הטבע. רק שמסתירו לפעמים בטבע וסיבות העולם - מפני טעמים הכמוסים עמדם יתברך.

אבל על כל פנים - ודאי יזמין לו הצטרפותו, אם אמונתו חזקה בה' העושה לו כל צרכו.

ועל כן מברכים בכל יום "ברוך... העושה לי כל צרכי" - כי ודאי הוא המזמין כל צרכי בני אדם. ורק שצריך האדם להאמין בזה - ובודאי יעשה לו המצטרך לו".

ביטוי מופלא: **"עומד וממתין ומצפה לראות באיזה עניין וסיבה יפליא הקב"ה"**. אין לאדם ממה לדאוג, אלא לצפות, ולתהות, "מה יהיה?" בצפייה. כמו ילד שמחכה להפתעה. יודע שההפתעה תבוא - רק לא יודע באיזה אופן, ויש כאן הבטחה **"ובודאי"** יעשה המצטרך לו.

ומכאן הברכה היומית **"העושה לי כל צרכי"** - אנחנו מברכים כל בוקר שהקב"ה עושה, בהווה, את כל צרכנו. לא "יעשה" - **"עושה"**. כבר עכשיו. גם אם אנחנו עדיין לא רואים.

אמידה רכה - "מה נאכל?"

ועכשיו הבאר מים חיים מגלה פירוש מופלא על הפסוק **"וכי תאמרו מה נאכל"** - הפוך ממה שחשבנו: **"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע"** וגו'. כי נודע (שמות רבה מב, ב) אשר **אמידה - לשון רכה הוא**, ולא אשתמע קלי כבחינת דיבור שהוא בהכרזה בלשון קשה, כמו שאיתא בזוהר הקדוש (שמות כה ע"ב).

ועל כן - **אם תאמרו באמידה רכה, בלשון אהבה וחיבה - "מה נאכל?"** - כלומר: נראה באיזה אופן יפליא הקב"ה ניסיו עמנו להאכילנו לחם חוקינו.

אם עוד אל המן ענינו, להוריד לנו מן השמים? או אם צאן ובקר ישחט לנו, כלומר - אם צאן אחד ובקר אחד ישחט לנו ומצא לנו לתת לפני מאה איש? או בשאר דרכי נפלאותיו.

וזה החידוש: **"מה נאכל"** - זה לא שאלה של חרדה. אלא **אמידה רכה של ציפייה** "מעניין אותי לראות כיצד הקב"ה יעשה את הפלא". **"מה נאכל?"** "באיזה דרך נפלאה הקב"ה יפתיע אותנו הפעם?" כמו שמישהו אומר בלילה הסדר "מה נשתנה" - לא מתוך ביקורת, אלא מתוך הפליאה והשמחה.

הנני פוגש בחורים ואברכים, ורובם מתמודדים עם ניסיונות החיים, אלא שיש הבדל גדול - **הבדל של שמיים וארץ** - בין אדם שחי עם בטחון בהקב"ה, לבין אדם שלא נושם וחי בתמידות עם מידת הבטחון. אני נזכר כל פעם, בימי בחרותי היה לי ראש ישיבה מיוחד ביותר, **שעיצב את אישיותי, הרה"ג רבי אברהם שובקס שליט"א**, הוא למד איתנו כמה פעמים בשבוע, את **שער הבטחון בחובת הלבבות**. כל תלמידיו מעידים: **זה מה שמחזיק אותם**. האמונה והבטחון שנשרש בקרבם מימי בחרותם, חדור בלבבותם מאז ועד היום.

לכן חשוב ביותר לדבר על בטחון ואמונה.

ונביא את דרך הבטחון של בעל הבאר מים חיים בפרשתו (פרשת בהר) - שמלמד אותנו לא רק מה לבטוח, אלא **איך לבטוח**.

הוא פותח בה בכוח האדיר שטמון באמונה ובבטחון:

"הנה הוא בזכות האמונה והבטחון הזה - מעורר למעלה למעלה עד מקום שם ההויה האמיתי, שם העצם המהווה את כל - ששם אין שום דרך הטבע.

וירד ויושפע על ידי זה כל בחינת שפע רב וברכה וחיים וכל טוב - למעלה למעלה מן הטבע. ויספיק כל הצטרפות עמו בני ישראל ולכל בריותיו אשר ברא ברחמיו.

וצדיק באמונתו יחיה את כל העולמות שלמעלה ושלמטה - בכל מיני ברכה ושפע הטוב".

הבטחון אינו רק הרגשה נעימה. הוא **כוח רוחני של ממש** שמעורר שפע **"למעלה מן הטבע"**. מי שבטוח - לא רק שמקבל פרנסה. הוא **"מחיה את כל העולמות"**. הבטחון פועל למעלה - והשפע יורד למטה.

דרכים נפלאות - "סיבת כל הסיבות"

הבאר מים חיים ממשיך ומגלה את הדרכים שבהן הקב"ה מזמין לאדם את צרכיו:

"וזה העניין הוא תמיד בכל דרכי בני אדם, לכל הצטרפותם - בפרנסת נשמתא ופרנסת גופא, בברכת בני חיי ומזוני."

כשאדם אינו מסיר בטחונו מה' - **ויודע ומאמין באמונת אמת שבודאי הקב"ה יזמין לו הצטרפותו, כי לא יעזוב ה' חסדו מעם בריותיו.**

והוא הנותן לחם לכל בשר **בדרכים נפלאים הפלא ופלא** - כי הוא **סיבת כל הסיבות, המסבב בפלאי פלאים כל דברים שבעולם**, באופן שיוזמן לחם וכל דבר המצטרך לכל בשר לפי ערכו".

הבאר מים חיים מלמד אותנו שהקב"ה לא רק "עוזר" - הוא **הסיבה של כל הסיבות**. כל מה שנראה כ"מקרה", כ"הזדמנות", כ"מזל" - הכל **"פלאי פלאים"** שהקב"ה מסבב.

דבר האידה

גובה עיניים נבונה

ישבתי השבוע עם מחנך לבחורים צעירים. הוא סיפר כיצד הוא **יורד ממש לרמה של הבחורים** - בכל מיני אופנים. מדבר בשפה שלהם, מצחיק אותם, נותן להם הרגשה שהוא "אחד מהם".

לטעמי - **זה היה נראה יותר מדי**. חיבור מכובד חשוב, אבל ירידה מוחלטת לרמתם - מאבדת את הסמכות, את הדמות, את הדוגמה האישית שהם צריכים לראות. ואז נזכרתי בדברי **ה"יטב לב"** בפרשתנו, פרשת בהר, שמסביר בדיוק את הנקודה הזו. **היטב לב מגלה פירוש מפתיע:**

"לא תרדה בו בפרך, ויראת מאלוקיך" (כה, מג). פירש התרגום: **"לא תפלה ביה בקשיו"**.

ולי נראה לפרש מלשון **ירדיו וממשלה**. וכפירוש רש"י (בראשית א, כו) על "ירדו בדגת הים" - **יש בלשון הזה ירדיו ולשון ירידה**.

כמו כן יש מי שמושל בנערי בני ישראל על ידי שיוור אליהם ממעלתו - **ליקח אותם בדברים רכים למשוך לבבם אליו**. אבל לא בזה בחר ה'.

המילה **"תרדה"** בשני מובנים שמשולבים: **"ירדיו" - שליטה, ו"ירדה" - הורדת עצמו**. יש מחנך ש"מושל" בתלמידיו על ידי שיוור אליהם ממעלתו - מדבר רכות, נעשה כמותם, מוריד את עצמו כדי למשוך את לבם. אבל **"לא בזה בחר ה'"**.

ומה כן הדרך? **"ויראת מאלוקיך"** - יראת ה' טהורה היא, עומדת לו לאדם להיות מושל ומלך.

כמבואר במדרש בעלותך (במדבר רבה טו, ד), פירוש הכתוב (משלי כד, כא): **"ירא את ה' בני ומלך"** - כל מי שהוא ירא את ה' **סופו להיות מלך**. מנא לן? מאברהם כ'.

היטב לב מגלה עיקרון אדיר: **הסמכות האמיתית אינה באה מידידה - אלא מיאדה**. מחנך שיש בו **"יראת ה' טהורה"** - הוא מושל ומלך מאליו. לא כי הוא מפחיד. לא כי הוא שולט. אלא כי הקדושה שבו מקרינה **סמכות טבעית** שאנשים נמשכים אליה. ועכשיו הדיוק הנפלא שמחבר את הכל:

וזהו שנאמר: **"לא תרדה בו בפרך"** - כלומר: לא תמשול בו **"בפה רך"** - על ידי שתדבר ותדבר עמו רכות ליקח לבבו אליך, כי אם - **"ויראת מאלוקיך"** - על ידי זה תמשול בו.

וכן הפירוש להלן (כה, מו): **"ובאחיכם בני ישראל, איש באחיו - לא תרדה בו בפרך"** - על ידי פה רך, כאמור.

"פרך" - **"פה רך"**! היטב לב הופך את המשמעות: התורה לא אומרת רק **"לא תעבדו בו בקושי"** - היא אומרת **"לא תמשול בו על ידי פה רך"**. לא תשיג שליטה על ידי ירידה, על ידי ויתור, על ידי שאתה נעשה כמוהם.

היטב לב לא אומר שאסור להיות נחמד. הוא לא אומר שצריך להיות קשוח. הוא אומר משהו הרבה יותר עמוק:

אמרת לו: כשאתה יורד לרמת הבחורים - **הם מרוויחים חבר, אבל מפסידים דמות**. הם צריכים חבר - אבל הם צריכים גם דמות. מישהו שהם מסתכלים עליו למעלה, לא מישהו שיוור אליהם למטה.

וזה לא סותר חיבור. אפשר להיות מחובר בגובה עיניים, ובו בזמן להיות למעלה בדוגמה אישית. אהיה הכהן אהב שלום וירדף שלום - **ולא ירד ממעלתו**. הוא קירב מלמעלה - לא מלמטה.

היטב לב מלמד אותנו הבחנה דקה אבל מכרעת בעולם החינוך:

יש חיבור שבא מידידה.

זה **"פה רך"** - מחנך שיוור לרמת התלמידים כדי למשוך אותם.

ויש חיבור שבא מעלייה.

זה **"ויראת מאלוקיך"** - מחנך שהקדושה שבו מושכת את התלמידים למעלה.

החינוך האמיתי הוא לא בירידה ולא בהתנשאות - אלא בהיותך דמות, שיהיה להם אדם שהם רוצים להיות.

בית אלהים ואברהם
פרה אלהים רבאן

האם מותר לצער בכדי לחנך?

"כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה".

הרבנו בחי מסביר למה: כי מי שנפגע מדברים מצטער ביותר, לבו נכנע, ומתפלל מתוך דאגה - והקב"ה שומע את תפילתו. שער האונאה תמיד פתוח כלפי מעלה.

המשמעות להורה ולמחנך: כשאתה מכאיב לילד בדברים - אתה פותח עליו שער שלא נסגר. הילד שנפגע מתפלל - התפילה הזו נשמעת. "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה" - גם שערי ילד קטן.

ג. ספר החינוך: האיסור והגדר ספר החינוך (מצוה של"ח) מרחיב את הדיון ומביא את ההגדרה המדויקת של האיסור:

ספר החינוך, מצוה שלח:

שלא להונות אחד מישראל בדברים. כלומר: שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו, ואין בו כוח להיעזר מהם.

בפירוש אמרו ז"ל (ב"מ נח, ב): כיצד? אם היה בעל תשובה - לא יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". היו חולאים באים עליו - לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב: "הלא יראתך כסלתך" וגו'.

ראה חמרים מבקשים תבואה - לא יאמר להם "לכו אצל פלוני" והוא יודע שאין לו. ולא יאמר לתגר "בכמה חפץ זה?" והוא אינו רוצה לקנות.

ומוסיף ספר החינוך את שורש המצווה: שורש מצוה זו ידוע - כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם, וקשה המחלוקת - כמה קללות וכמה תקלות תלויות בו.

ד. ספר החינוך: חומרת האיסור ספר החינוך ממשיך ומתאר את חומרת האיסור בדברים שמרעידים:

כמה אזהרות וכמה זירוזין שהזהירנו ז"ל בעניין זה - שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם.

והפליגו בדבר עד שאמרו: שלא יתלה ענינו על המקח בשעה שאין לו דמים.

וראו להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהיה נשמע חירוף לבני אדם.

כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאוד ללב הבריות, הרבה מבני אדם יקפידו עליהם יותר מעל הממון.

וכמו שאמרו ז"ל: "גדולה אונאת דברים מאונאת ממון" - שבאונאת דברים הוא אומר "ויראת מאלוקיך".

"גדולה אונאת דברים מאונאת ממון". ספר החינוך מודגיש: פגיעה בדברים קשה יותר מגנבה. כי כסף אפשר להחזיר, אבל מילים שנכנסו ללב - לא יוצאות. ואפילו רמז - אפילו מבט, אפילו תנועת גוף - אם נשמע ממנו חירוף - אסור.

ישבתי עם קבוצת הורים בהדרכת הורים. ההורים העלו דילמות וסוגיות חינוכיות, וקיבלו דרך חיים ומשנה סדורה בחינוך.

בין הדברים עלתה שאלה שרבים מתלבטים בה: **"לפעמים, כדי לחנך ילד, צריך להקניט, להכאיב, לצער אותו - כדי שיתחנך. האם מותר לחנך באופן כזה?"** שאלה ישירה. שנוגעת להרבה הורים.

בפרשתנו, בפסוק אחד קצר - **"ולא תנונו איש את עמיתו ויראת מאלוקיך"** (ויקרא כה, יז) - חז"ל בנו תורה שלמה על הגבולות של הכאב בחינוך.

הבאתי בפני ההורים שלושה מקורות: רש"י, רבנו בחיי, וספר החינוך - שיחד מציינים תמונה שלמה, בהירה ונהירה.

א. רש"י: אונאת דברים - שלא יקניט ושלא ישיא עצה שאינה הוגנת

רש"י מגדיר את האיסור בשני ממדים: **רש"י על ויקרא כה, יז:**

"ולא תנונו איש את עמיתו" - כאן הזהיר על אונאת דברים: שלא יקניט איש את חברו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו - לפי דרכו והנאותו של יועץ.

ואם תאמר: מי יודע אם נתכוונתי לרעה? - לכך נאמר **"ויראת מאלוקיך"** - הידע מחשבות, הוא יודע.

כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו - נאמר בו **"ויראת מאלוקיך"**.

רש"י מזהה שני פנים של אונאת דברים:

הקנטה - לומר דברים שמכאיבים. בכוונה או בלי כוונה - התוצאה היא הכאב.

עצה שאינה הוגנת - לייצץ למישהו עצה שנראית טובה, אבל באמת משרתת את היועץ, לא את המתייעץ. **ההנאה של המייעץ - לא הטובה של המקבל.**

והנקודה החריפה ביותר: **"מי יודע אם נתכוונתי לרעה?"** - הטענה הישנה: "התכוונתי לטוב, רציתי לחנך, הייתי חייב לומר" רש"י עונה: **"ויראת מאלוקיך - הידע מחשבות, הוא יודע"**. גם אם אף אחד לא רואה את הכוונה האמתית - **הקב"ה רואה**. ואם באמת "חינכת מתוך כעס, מתוך תסכול, מתוך רצון לשלוט - הוא יודע."

ב. רבנו בחי: **"כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה"** הרבנו בחי מוסיף ממד נוסף - **הכוח של הכאב הנפשי:**

זו אונאת דברים - שלא יקניט את חברו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו.

ואמרו חז"ל (בבא מציעא נט): **"כל השערים ננעלו - חוץ משערי אונאה"**, שנאמר (עמוס ז, ז): **"הנה ה' ניצב על חומת אנך ויבדו אנך"**.

והטעם: לפי שהמתאנה מצטער ביותר ומחליש דעתו, ולבו נכנע על צרתו, ומתפלל מתוך דאגת לבו בכוונה - ונשמע.

ה. הפסק המכריע: גם בקטנים!

וכאן מגיע הפסק ההלכתי שעונה ישירות על שאלת ההורים - ובו ספר החינוך מתייחס במפורש לילדים:

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ואפילו בקטנים - ראוי להזהר שלא להכאיבם בדברים יותר מדאי.

זולתי במה שצריכים הרבה כדי שיקחו מוסר. ואפילו בבני ובנותיו - בני ביתו של אדם.

והמקל בהם שלא לצערם בעניינים אלה - ימצא חיים, ברכה וכבוד.

לסיכומם של ענין:

א. האיסור חל גם על קטנים - לא רק על מבוגרים. ילד של שש, של עשר, של שלוש עשרה - אונאת דברים כלפיו אסורה.

ב. "זולתי במה שצריכים הרבה כדי שיקחו מוסר" - יש חריג. כשהילד באמת צריך לשמוע דבר קשה כדי ללמוד - מותר. אבל **"צריכים הרבה"** - כלומר, רק כשבאמת אין דרך אחרת. לא כבירית מחדל. לא כשיטה. לא כהרגל.

ג. **"המקל בהם... ימצא חיים ברכה וכבוד"** - מי שמעדיף לא להכאיב - הוא המבוקר. הכיוון הוא להקל, לא להחמיר.

אמרתם להורים: השאלה שלכם הייתה **"האם מותר להכאיב כדי לחנך?"**

וזה הסיכום:

רש"י: תבדוק את הכוונה שלך. האם אתה מכאיב "כדי לחנך" - או כדי לפרוק תסכול, לשלוט, להרגיש צדק?

"ויראת מאלוקיך" - הקב"ה יודע.

רבנו בחי: "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה" - כשמכאיבים ילד, פותחים שער שלא נסגר. התפילה שלו נשמעת.

ספר החינוך: אפילו בקטנים - "ראוי להזהר שלא להכאיבם בדברים יותר מדאי". רק "במה שצריכים הרבה" - והמקל "ימצא חיים, ברכה וכבוד".

אחד ההורים שאל: "אבל לפעמים אין דרך אחרת!" אמרתי לו: **ספר החינוך כתב "זולתי במה שצריכים הרבה"**. "הרבה" - כלומר, באמת צריך. לא "נדמה לי" שצריך, לא "נוח לי" ככה, לא "תמיד עשיתי" ככה. רק כשבאמת אין דרך אחרת. ורוב הפעמים - יש.

ואמרתם להם עוד דבר: שימו לב שספר החינוך כתב **"ויראת מאלוקיך"**. כלומר: גם אם אתה חושב שהכאבת "לשם חינוך" - **הקב"ה בודק את הלב**. הוא יודע אם באמת חינכת, או שפרקת על הילד את הכעס שלך ונתת לזה שם יפה.

"והמקל בהם שלא לצערם - ימצא חיים, ברכה וכבוד". שנזכה.

לב הבחור

משפיעים אישיים וקבוצתיים

להתאמת משפיעי פל' - 053-3120261

לב הילד

מרכזי קידום אישי בתתי"ם

פל' - 050-4150217

ייעוץ וליווי חינוכי ניהולי

למערכות חינוך, תתי"ם וישיבות

פל' - 053-3101081

י"ל ע"י מפעל האירה' בראשות המחנך הרב אלחנן רייזמן - לקבלת העלון, תגובות, הארות נא לשלוח מייל: m025667066@gmail.com

אתר: ahira.org

טלפון: 02-566-7066 דוא"ר: info@ahira.org

האירה
אור לכל אחד